

Lietuvos
mokslo
taryba

**Nacionalinės mokslo programos
„Modernybė Lietuvoje“ 2017–2019 m.
tarpinė ataskaita**

Vykdymo grupės pirmininkė
Prof. habil. dr. Tamara Bairašauskaitė

Vilnius, 2020

Vykdyto grupės nariai

Prof. dr. Gediminas Vitkus (pirmininkės pavaduotojas), Vilniaus universitetas

Prof. habil. dr. Dalia Leinartė, Vytauto Didžiojo universitetas

Dr. Eglė Rindzevičiūtė, Kingstono universitetas, Londonas, JK

Prof. habil. dr. Giedrius Subačius, Ilinojaus universitetas, Čikaga, JAV

Prof. dr. Rita Šerpytė, Vilniaus universitetas

Doc. dr. Aurimas Švedas, Vilniaus universitetas

Janina Krušinskaitė, LR kultūros ministerija

Dr. Skaidra Trilupaitytė, LR švietimo ir mokslo ministerija

TURINYS

SANTRAUKA.....	4
SUMMARY.....	6
ĮVADAS.....	8
DĖSTOMOJI DALIS.....	10
1 uždavinys. Fundamentiniai modernybės sampratų, modernėjimo ir modernizacijos reiškinių bei procesų tyrimai.....	10
2 uždavinys. Socialinių, ekonominių ir politinių modernėjimo sąlygų, jų poveikio visuomenės ir kultūros raidai tyrimai.....	14
IŠVADOS IR REKOMENDACIJOS.....	21
PRIEDAI.....	24
1 priedas. Paraiškas I kvietimui pateikusios Lietuvos mokslo institucijos.....	24
2 priedas. Nacionalinės mokslo programos „Modernybė Lietuvoje“ I kvietimo projektų rezultatų suvestinė.....	25
3 priedas. 2017–2019 metais vykdyti projektai.....	26

SANTRAUKA

Nacionalinės mokslo programos „Modernybė Lietuvoje“ tikslas – kompleksiskai ištirti modernybės, modernizacijos ir visuomenės modernėjimo procesus Lietuvoje ir jų įtaką nacionalinei valstybei, tapatumui, kultūrinei savasčiai ir atminčiai, gauti naujų mokslo žinių ir pateikti įžvalgų, reikšmingų gilesniam šiandienos Lietuvos politinių, socialinių, kultūrinių procesų suvokimui, Lietuvos valstybės ir visuomenės darniai bei tvariai plėtrai ir europinei integracijai.

Programa tikslingai siekiama sudaryti tinkamas sąlygas mokslininkams tirti lėto Lietuvos modernėjimo problemas ir sykiu, suburiant geriausius Lietuvos ir užsienio tyrėjus, stiprinti humanitarinių bei socialinių mokslų tarptautinį konkurencingumą.

Pirmas ir vienintelis programos kvietimas vyko 2016 m. rugsėjo 26–spalio 28 d. Konkursui pateiktos 64 paraiškos (pagal 1 uždavinį – 29, pagal 2 uždavinį – 35). Projektus pateikė mokslininkai iš 19 valstybinių ir nevalstybinių mokslo institucijų: universitetų, akademijų, mokslinių tyrimų institutų ir mokslinių tyrimų centrų. Kvietimą laimėjo 21 mokslinių tyrimų projektas (kvietimo sėkmės koeficientas – 33 proc.). Projektus vykdė 85 tyrėjai, atstovaujantys įvairias mokslo kryptis ir sritis; 12 užsienio mokslininkų padėjo įgyvendinti 10 projektų.

Programos tarpinėje ataskaitoje (2017–2019) pristatomi svarbiausi kokybiniai ir kiekybiniai tyrimų rezultatai. Projektų vykdytojai pateikė naujų mokslinių žinių. Buvo padarytas žingsnis į priekį nagrinėjant filosofines ir teorines modernybės reiškinių formavimosi prielaidas ir jo konceptualizacijos būdus. Įvyko kokybinis proveržis tiriant mažai tyrinėtas arba visai netirtas problemas, sėkmingai pritaikyti nauji humanitarinių ir socialinių mokslų tyrimų metodai, ryškus tyrimų tarpdiscipliniškumas ir orientacija į šiuolaikinei visuomenei itin aktualių problemų pažinimą (gamtos ir žmogaus santykis, miestų modernėjimas, miestietiška tapatybė, sovietinės modernizacijos pasekmės šiuolaikinei visuomenei, šeimos ir lytiškumo, bevaikystės problemos ir pan.).

Projektų vykdytojai pateikė svarių rekomendacijų, kurios rodo atliktų tyrimų mokslinę, socialinę ir politinę naudą, jų pritaikomumą, galimą veiksmingą panaudojimą formuojant valstybės politiką įvairiose srityse.

Projektų vykdytojai parengė 17 monografijų, 105 straipsnius recenzuojamuose mokslo leidiniuose (iš jų 47 straipsnius straipsnių užsienio ar tarptautiniuose leidiniuose), 10 šaltinių

publikacijų ir duomenų bazių, perskaitė 141 pranešimus nacionaliniuose ir tarptautiniuose mokslo renginiuose, atliko 63 socialinės ir kultūrinės plėtros darbus¹.

Nacionalinės mokslo programos „Modernybė Lietuvoje“ vykdymo grupė siūlo programos vykdymą tęsti 2020–2022 m.

¹ Pasibaigus Programos tarpinės ataskaitos vertinimui, buvo pateiktos 2 projektų baigiamosios ataskaitos, kurių pateikimo terminas buvo atidėtas įgyvendinančių institucijų prašymu. Įgyvendinti projektai papildė Programos rezultatus: iš viso parengta 19 monografijų, 116 straipsnių recenzuojamuose mokslo leidiniuose (iš jų 51 straipsnis užsienio ar tarptautiniuose leidiniuose), 11 šaltinių publikacijų ir duomenų bazių, perskaityti 155 pranešimai nacionaliniuose ir tarptautiniuose mokslo renginiuose, atlikti 78 socialinės ir kultūrinės plėtros darbai.

SUMMARY

The objective of the National Research Program “Modernity in Lithuania” is comprehensive investigation of the processes of modernity, modernization and societal transformation, as well as their influence upon the national state, identity, cultural uniqueness and memory, acquisition of the new scientific knowledge and rendition of the insights significant for the more substantial comprehension of the political, social and cultural processes in today’s Lithuania, the sustainable development of the Lithuanian state and society, and the European integration.

The purpose of the program is to create the conditions for the scholars and scientists to address the problems of a slow modernization of Lithuania and comparatively low potential of scholars and scientists in humanities to compete internationally by bringing together the best researchers from Lithuania and abroad.

The first and the only call for proposals in this program took place in September 26 to October 28, 2016, and included two designated tasks. 64 proposals were submitted for the competition (the first task attracted 29, and the second – 34 proposals). The projects were submitted by the scholars of 19 national and private scientific institutions (universities, academies, research institutes, and research centers). 21 scientific projects won the competition and were financed; the success ratio of the competition was 33 %. 85 researchers worked in those projects, 12 of them foreign scholars working in 10 projects.

This intermediate report of the program (2017–2019) presents qualitative and quantitative research results. The researchers of the projects have produced new scientific knowledge. A new step was made in analysis of philosophical and theoretical presumptions of the formation of the phenomenon of modernity and of the means of its conceptualization. Qualitative breakthrough took place in research of scarcely researched and unresearched problems, new research methods were successfully adopted in humanities and social sciences, and distinct interdisciplinarity of research and orientation to the especially relevant issues for the modern society showed through (relation between humans and nature, modernization of cities, city resident identity, impact of the Soviet modernization on today’s society, family and gender, childlessness problems etc.).

The participants of the projects have offered valuable recommendations that demonstrate scientific, social and political benefits of the research completed, the possibility of application of

these recommendations, the potential of their effective use in modeling the state policies in various domains.

The participants of the projects have prepared or published 17 monographs, 105 articles or book chapters in peer reviewed journals or book editions (47 of them are foreign and international editions), 10 publications of sources and databases, they have delivered 141 papers in national and international events and have performed 63 works of social and cultural development².

The executive group of the National Research Program “Modernity in Lithuania” proposes the extension of the program for the years 2020–2022.

² Two projects presented their results after the intermediate report of the program was finalized. In total, the participants of the projects have prepared or published 19 monographs, 116 articles or book chapters in peer reviewed journals or book editions (51 of them are foreign and international editions), 11 publications of sources and databases, they have delivered 155 papers in national and international events and have performed 78 works of social and cultural development.

ĮVADAS

Nacionalinė mokslo programa „Modernybė Lietuvoje“ (toliau – Programa) patvirtinta 2016 m. birželio 20 d. Švietimo ir mokslo ministro įsakymu Nr. V-549. Ji skelbiama LMT tinklalapyje (<https://www.lmt.lt/lt/mokslo-finansavimas/valstybes-uzsakomieji-tyrimai/modernybe-lietuvoje-nmp/289>) ir Lietuvos Respublikos Teisės aktų registre (<https://www.e-tar.lt/portal/lt/legalAct/b381de0036d711e69cf5d89a5fdd27cc>).

Programos tikslas – kompleksiškai ištirti modernybės, modernizacijos ir visuomenės modernėjimo, t. y. šiuolaikinės visuomenės radimosi ir kaitos, procesus Lietuvoje ir jų įtaką nacionalinei valstybei, tapatumui, kultūrinei savasčiai ir atminčiai, gauti naujų mokslo žinių ir pateikti įžvalgų, reikšmingų gilesniam šiandienos Lietuvos politinių, socialinių, kultūrinių procesų suvokimui, Lietuvos valstybės ir visuomenės darniai bei tvariai plėtrai ir europinei integracijai.

Programoje suformuluoti du uždaviniai: 1. atlikti fundamentinius modernybės sampratų, modernėjimo ir modernizacijos reiškinių bei procesų tyrimus; 2. nagrinėti socialines, ekonomines ir politines modernėjimo sąlygas ir jų poveikį visuomenės ir kultūros raidai.

Programos uždavinių ir priemonių vykdymo laikotarpis suplanuotas 2017–2022 m. Visu programos vykdymo laikotarpiu numatyta įgyvendinti ne mažiau kaip 50 mokslinių tyrimų projektų, iš jų ne mažiau kaip 20 vykdyti kartu su užsienio tyrėjais. Šių tyrimų pagrindu siekiama parengti ir publikuoti ne mažiau kaip 180 mokslo straipsnių recenzuojamuose Lietuvos ir užsienio mokslo leidiniuose, iš kurių 20 – tarptautiniuose mokslo leidiniuose, ir ne mažiau kaip 20 knygų (mokslo monografijų, studijų ir sintetinių mokslo veikalų) ir ne mažiau 20 sukurtų skaitmeninių duomenų bazių bei šaltinių publikacijų. Taip pat numatyta, kad programos vykdytojai dalyvaus ne mažiau kaip 60 nacionalinių ir ne mažiau kaip 40 tarptautinių mokslo renginių, surengs ne mažiau kaip 6 tarptautinius ir nacionalinius mokslo renginius; atliks socialinės ir kultūrinės plėtros darbus (ne mažiau kaip 50 socialinės ir kultūrinės plėtros darbų).

Planuota, kad pirmojo Programos etapo (2017–2019 m.) laikotarpiu bus pasiekta pusė visų programos užsibrėžtų rezultatų. Programos vykdymui 2017–2019 m. skirta 2 223 tūkst. eurų.

Programos vykdymą koordinuoja ir prižiūri nacionalinės mokslo programos „Modernybė Lietuvoje“ vykdymo grupė (patvirtinta Lietuvos mokslo tarybos pirmininko 2016 m. liepos 20 d. įsakymu Nr. V-213).

Programa siekta sudaryti tinkamas sąlygas mokslininkams spręsti lėto Lietuvos modernėjimo problemas ir stiprinti humanitarinių ir socialinių mokslų tarptautinį konkurencingumą. Ji turėjo suburti geriausius Lietuvos ir užsienio tyrėjus, kurie atliktų inovatyvius kompleksinius Lietuvoje vykusių modernėjimo procesų ir modernybės raiškos Lietuvoje tyrimus, supažindintų visuomenę su savo tyrimų rezultatais.

Pirmas ir vienintelis Programos kvietimas vyko 2016 m. rugsėjo 26–spalio 28 d. Konkursui buvo pateiktos 64 paraiškos (pagal 1 uždavinį – 29, pagal 2 uždavinį – 35), 2 paraiškos neatitiko administracinės patikros reikalavimų. Projektus teikė mokslininkai iš 19 valstybinių ir nevalstybinių mokslo institucijų: universitetų, akademijų, mokslinių tyrimų institutų ir mokslinių tyrimų centrų. Konkursą laimėjo 21 mokslinių tyrimų projektas: pagal 1 uždavinį – 7 projektai, pagal 2 uždavinį – 14 projektų (žr. Priedą Nr. 3). Daugiausia projektų laimėjo VU (9), po du projektus laimėjo VDU ir Lietuvos istorijos institutas, 8 mokslo ir studijų institucijos laimėjo po 1 projektą (žr. Priedą Nr. 1). 6 laimėję projektai atstovavo humanitarinių mokslų sritį, 2 projektai – socialinių mokslų sritį, 13 projektų atstovavo humanitarinių ir socialinių mokslų sritį.

Finansuojamus projektus vykdė 85 tyrėjai. Dalį jų sudarė užsienio mokslo ir studijų institucijų mokslininkai. Jie dirbo dešimtyje projektų. Tai mokslininkai iš kelių Europos šalių: Baltarusijos (2), Didžiosios Britanijos (2), Estijos (1), Italijos (2), Lenkijos (2), Turkijos (1) ir Vokietijos (2). Keturiolikoje finansuojamų projektų aktyviai dalyvavo ir doktorantai.

Iki 2020 m. sausio 30 d. pateikta 19 projektų baigiamųjų ataskaitų (2 baigiamosios ataskaitos, projektus vykdančių institucijų prašymu, buvo nukeltos iki 2020 m. balandžio 8 d.³). Ekspertai teigiamai įvertino 18 baigiamųjų ataskaitų: 4 projektai pripažinti kaip įgyvendinti, 14 projektų skirtas papildomas laikotarpis produkcijai pateikti 1 projektas buvo pripažintas neįgyvendintu.

³Šių projektų baigiamosios ataskaitos pateiktos ir projektai pripažinti įgyventiniais pasibaigus Programos tarpinės ataskaitos vertinimui. Iš viso ekspertai įvertino 21 baigiamąją ataskaitą: 6 projektai pripažinti įgyvendintais, 14 projektų skirtas papildomas laikotarpis produkcijai pateikti, 1 projektas buvo pripažintas neįgyvendintu.

DĖSTOMOJI DALIS

Šioje dalyje remiantis įvykdytų projektų išvadomis apibendrinamos programos vykdymo metu gautos naujausios mokslo žinios.

1 uždavinys. Fundamentiniai modernybės sampratų, modernėjimo ir modernizacijos reiškinių bei procesų tyrimai

Pirmojo uždavinio įgyvendinimui buvo numatytos 4 priemonės:

1. išnagrinėti filosofines ir teorines modernybės reiškinio formavimosi prielaidas, įvairius modernybės konceptualizacijos būdus;

2. tyrinėti modernųjų vertybių, idėjų, normų, kultūros kodų, praktinių nuostatų formavimąsi ir įvairialypius jų aspektus; nagrinėti tradicinės bendruomenės ir moderniosios visuomenės idėjų sąveikas ir kaitą vėlyvosios modernybės ir globalizacijos sąlygomis.

3. tirti kultūros, kalbos, literatūros, raštijos, meninės kūrybos kaitą ir modernėjimo prielaidas bei ištakas; modernųjų estetinių krypčių formavimąsi, raidą ir raišką literatūroje ir mene; analizuoti meno, grožio bei kultūros sampratų pokyčius modernybėje ir jų kritinę refleksiją; analizuoti vizualiosios kultūros, masinės kultūros ir kultūrinių bei kūrybinių industrijų reiškinius; tirti modernizacijos poveikį visuomenės mentalitetui, kalbai ir kultūrai; nagrinėti tradicinių kultūros formų pokyčius ir raišką modernėjančioje visuomenėje; tirti modernios kultūrinės sistemos klostymąsi ir funkcionavimą; tirti kultūrinės atminties ir kultūrinės savasties interpretavimo, išraiškos ir sklaidos pavidalus, kultūrinės rezistencijos formas ir jų įtaką individo savivokai;

4. tirti modernaus žmogaus formavimo(si), jo savivokos, pasaulėjautos, kultūrinės, mokslinės ir meninės raiškos ypatumus, emancipacijos aspektus, individualizmo raiškos formas; analizuoti švietimą ir ugdymą mokymo, šeimos ir valstybės sąveikos atžvilgiu, socialinio ir ideologinio konstravimo veiksnius ir jų sąveiką; tirti krikščioniškųjų Bažnyčių, įvairių religinių bendruomenių ir religinių tikėjimų vietą bei vaidmenį visuomenės ir individo modernėjimo procesuose.

Pagal 1 uždavinį mokslo tyrimus atliko 7 projektų vykdytojai, pasiekę šių kokybinių rezultatų:

Projektą *Gamtos transformacijos vėlyvojoje modernybėje: ontologiniai ir antropologiniai matmenys* (S-MOD-17-5) vykdė 4 tyrėjai gilinosi į modernybės, gamtos ir žmogaus prigimties sampratą, tikrovės transformacijas ir modernybės apibrėžimą santykiyje su gamta jos pertvarkymo ir kontrolės aspektais. Lietuvoje tai pirmas didelės apimties tyrimas, skirtas antropoceno ir modernybės santykiui atskleisti ir yra svarbus filosofijos bei aplinkosaugos požiūriu. Ištirtos antropoceno kaip modernybės transformacijos formavimosi prielaidos ontologiniais, etiniais ir estetiniais aspektais. Padarytos svarbios išvados, kad naujo techninės galios masto ir jos poveikio aplinkai situacijoje modernus požiūris ir modernios institucijos žmogaus atsakomybę dažniausiai redukuoja į techninę vadybinę problemą, tačiau modernybės krizė iškelia antropoceno epochos etinio subjekto atsiradimo ir naujos žmonijos atsakomybės klausimą. Antropoceno epochos kultūros lauke filosofinė refleksija parodė krizinį šiuolaikinės tikrovės pobūdį, individo pasimetimą, modernėjimą atmetančią nostalginę nuostatą, santykio su gamtos modelį, atsakantį antropocentrinės perspektyvos. Vėlyvajai modernybei būdingo kompulsyvaus vartotojiškumo koreliacijos su gamtos naikinimu analizė leido ištirti prielaidas, lemiančias gamtos kaip realybės pagrindo virsmą fantasmagorija ir suformuluoti šiukšlių ontologijos sampratą.

Projektą *Kasdienybė ir karo traumos reprezentacija vėlyvoje modernybėje* (S-MOD-17-1) vykdė 4 mokslininkai. Jų tikslas buvo interpretuoti kasdienybę kaip makrosistemos priedą, kai kasdienybė integruoja į save modernybę ženklinančių didžiųjų įvykių padarinius ir pėdsakus, tyrimo atveju – vėlyvojoje modernybėje funkcionuojančias globalaus karo patirtis. Karo pėdsakų reprezentacijų vizualiuose menuose tyrimas parodė, kad juose akcentuojamas trauminis posūkis, karo pėdsakų refleksiją paverčiantis karo trauminės patirties apmąstymu. Pasirėmus Fuerst ir Bittner nuostata, pasak kurios vėlyvojo socializmo etapas lygintinas su Vakarų vėlyvosios modernybės etapu, buvo išskirti karo traumos traktavimo socialistiniame bloke ir Vakarų pasaulyje panašumai ir skirtumai. Pastebėta bendra tendencija konstruoti trauminės patirtis kaip tautinės tapatybės esminio komponento naratyvą. Bet socialistinio bloko naratyvus veikė Šaltojo karo laikotarpio ideologiniai cenzūros režimai. Todėl čia egzistavo karo traumų reprezentacijos, kurioms buvo būdingas „dvigubas efektas“: jos manifestavo politinį turinį ir priešinosi jo įprastam ideologiniam suvokimui. Pasibaigus Šaltajam karui iš sovietinio bloko išsivadavusios šalys revizavo to laiko karo traumas fotografines bei kinematografines reprezentacijas, perkūrė trauminės patirties kaip naujai įprasmtos nacionalinės tapatybės naratyvą ir sukūrė naujas karo pėdsakų reprezentacijas, kovojančias prieš karo pasekmių amneziją ir besipriešinančias karo

atminties komercializacijai. Šiuolaikiniai fotografija, kinas ir videomenas praeities karo pėdsakus susieja su dabarties karo formų reprezentacija, ypač videomenas, kuriame persipina kasdienybės modernizavimas ir militarizavimas ir kuris tampa šiuolaikinės karo industrijos ir jos pavertimo „nematoma“ strategijos kritika.

Projektą *Tapatybių modernizacija? „Europeizacijos“, nacionalizmo ir postsovietizmo iššūkiai atminties kultūroms* (S-MOD-17-18) vykdė 3 mokslininkai. Lietuvos, Baltarusijos, Vokietijos, Rusijos, iš dalies ir Ukrainos atminties kultūras jie tyrė kritiškai naudodami atminties kultūros ir konstruktyvizmo teorijas, atsižvelgdami į jų komplikuoatą santykį su nacionalizmais. Pagrindinė tyrimo išvada – atminties kultūrų šiose šalyse ištakos buvo skirtingos, jos turėjo įveikti ar integruoti senąsias tradicijas, bet nuo XXI a. pradžios visur stiprėjo dominuojanti atminties kultūra, kuriai įsitvirtinti nemažai padėjo valstybė, o konkuruojančios atmintys su ja konfrontavo arba turėjo prie jos derintis. Demokratinėse šalyse atminties kultūros atsinaujino per viešąsias diskusijas, veik visur praėjo nacionalizmą ir „europeizacijos“ filtrus, tapo atminties politikos ir informacinių karų sudėtine dalimi. Tyrimo rezultatai leido prieiti svarbios išvados, kad tyrimai, susiję su Vokietijos, Rusijos, iš dalies Ukrainos atminties kultūromis, su kuriais polemizuoja autoriai, pakrypo klaidinga linkme, nes juose neatsižvelgta į valstybės faktorių ir nepagrįstai teigta apie dominuojančios atminties kultūros nebuvimą Ukrainoje ir Rusijoje.

Projektą *Vilniaus dailė ir architektūra 1919–1939 m.: institucinis aspektas* (S-MOD-17-12) vykdė 3 mokslininkės. Jos tyrė, kaip Lenkijai perėmus valdyti Vilnių ir Vilniaus kraštą buvo kuriama nauja kultūrinė miesto tapatybė ją integruojant į Lenkijos Respublikos istorinį pasakojimą. Viena vertus, tirtas meną ir kultūrą kuravusių institucijų poveikis vizualinei propagandai, miestų modernizacijai, kultūriniam procesams. Kita vertus, daroma išvada, kad pagrindinė institucija, formavusi Vilniaus meno sceną, buvo Stepono Batoro universiteto Dailės fakultetas, o dailės draugijos buvo naujų meninių procesų katalizatorius, o vietinę specifiką apsprendė neoromantizmas, neoklasicizmas, adaptavę lokalinius meno ir istorijos kontekstu, ir avangardas, atliepęs tarptautinius standartus. Tarpukario Vilniaus architektūra ir miesto urbanizacija buvo laikomi vienu sėkmingiausių modernizacijos projektų, greta Varšuvos, Krokuvos, Poznanės ir Lvovo.

Projektą *Gyvenamoji architektūra sovietinėje Lietuvoje: nuo masinės iki individualios* (S-MOD-17-21) vykdė 3 mokslininkai. Ištirta sovietinė būstų politika ir jos poveikis Lietuvos gyvenamosios architektūros raidai, kurioje išskirti trys stambūs etapai, parodantys perėjimą nuo

privačių namų nacionalizavimo iki gyvenamųjų namų valstybinio reguliavimo būstų projektavimo, statybos ir skirstymo srityse. Parodoma gyvenamojo būsto standartizacija, individualių namų sektoriaus susitraukimas, gyvenamųjų namų sistemos pertvarkymas į stambiaplokščių namų sistemą, miestuose komponuojamą į mikrorajonus, o kaime virtusia centrinėmis gyvenvietėmis. Atskleisti būsto architektūros uždaviniai, jų kritika ir naujų gyvenamojo būsto plėtros modelių paieška, sovietinės būsto architektūros palikimo suvokimas iš dabarties pozicijų. Būsto architektūros pertvarkymas susieta su asmeninius žmonių gyvenimus paveikusi sovietinės modernizacijos projektu.

Projektą *Pavasario balsų“ mikroistorija: lietuviškų tekstų modernėjimo genetinė rekonstrukcija* (S-MOD-17-7) įgyvendino 6 vykdytojai. Buvo atliktas Maironio poezijos korpuso (146 eilėraščiai) genetinis tyrimas, kuris identifikavo per 1,5 tūkst. versijų ir apie 10 tūkst. sugrupuotų tekstinių variantų. Jis atskleidė paradoksalų reversinį autoredegavimo pobūdį ir *aflatus* paneigiantį radikalų kokybinį kismą net vėlyvų kūrinių atveju. Nustatyti skirtumai atskleidė tarpinius autoredegavimo etapus, dalis kūrinių autoriaus taisyti mažiausiai penkiolika kartų. Tokia tekstinė dinamika unikali lietuvių literatūroje ir yra retas, lyginimui parankus pavyzdys visos Europos požiūriu. Sukurto skaitmeninio archyvo pagrindu Maironio fenomenas tarptautinėje mokslo terpėje jau palygintas su žymių modernistų Flaubert, Beckett ir Manzoni genetiniais tyrimais. Padarytos išvados, kad tobulinant tekstą Maironiui esminės įtakos turėjo ne normatyviniai leidiniai ir platusis sociokultūrinis kontekstas, bet siauro asmeninių autoritetų rato ir su juo susijusios spaudos pavyzdžiai bei patarimai. „Pavasario balsų“ raidos visuma atskleidė paradoksalią naujosios Lietuvos kultūrinės transformacijos ypatybę – Maironis tapo modernizacijos katalizatoriumi ir pateikė brandžių modernios asmens tapatybės reprezentacijos bei menininko integralumo pavyzdžių, nors jo inspiracijos, socialinės sąveikos ir individualūs prierašumai buvo konservatyvios prigimties.

Projektą *Moderniųjų iniciatyvų ir tradicijų dialogas: surinkimininkų judėjimas Mažojoje Lietuvoje* (S-MOD-17-10) įgyvendino 7 vykdytojai. Surinkimininkų judėjimas formavosi archajišką formą išlaikiusioje Prūsijos Lietuvos kaimo aplinkoje. Jis pasireiškė privačiomis pasaulietinėmis iniciatyvomis. XIX a. I pusės surinkimininkų raštijos (himnoidinių ir pastoracinių veikalų) rodė nepasitenkinimą oficialios evangelikų liuteronų Bažnyčios teologine produkcija, poreikį kurti nestandartinę, supaprastintą rašto kultūrą. Raštijos tyrimai leido daryti išvadą, kad pasauliečių formuojamas ir propaguojamas individualiai sielovadai skirtos literatūros repertuaras

rodo Prūsijos Lietuvos žemesnio visuomenės sluoksnio modernėjimą. Išaugo ne tik jo raštingumas. Surinkimininkų judėjimas buvo pagrįstas individo emancipacija, jo laisve rinktis ir modeliuoti asmeninį religinį gyvenimą, pasirinkti jo formą, keisti religinio švietimo turinį.

Apibendrinant pirmojo uždavinio tyrimų kokybinius rezultatus galima teigti, kad pažymėtinas aukštas tyrimų teorinis lygis ir naujų metodologijų taikymas. Išskirtinio aktualumo dabartinei visuomenei laikytini rezultatai, paaiškinantys šiuolaikines žmogaus ir gamtos santykio problemas (atkreiptinas dėmesys į šiukšlių fenomeną), visuomenės trauminių patirčių įprasminimą tautinėje tapatybėje, atminties kultūros santykį su nacionalizmais. Naujas žodis tartas genetinėje lingvistikoje. Šių tyrimų rezultatai ir išvados gali būti sėkmingai pritaikyti formuojant valstybės politiką gamtosaugos, istorijos, tautinės politikos srityse.

2 uždavinys. Socialinių, ekonominių ir politinių modernėjimo sąlygų, jų poveikio visuomenės ir kultūros raidai tyrimai.

Šiam uždaviniui įgyvendinti buvo numatytos 3 priemonės:

1. tirti urbanizacijos ir industrializacijos procesus, miesto ir kaimo santykių kaitą, naujų ekonominių veiklos formų, institucijų ir veiksnių atsiradimą bei poveikį visuomenei ir kultūrai, nagrinėti kapitalistinę ir socialistinę ūkių sistemas; gyventojų socialinį mobilumą ir migraciją, demografinius pokyčius, šeiminius ir lyčių santykius;

2. tirti tradicinių bendruomeninių, socialinių grupių, kolektyvinės ir individualios tapatybės kaitą, modernių socialinių ryšių formavimąsi ir kaitą klostantis pliuralistinei moderniosios visuomenės struktūrai; nagrinėti žmogaus teisių ir laisvių įtvirtinimo bei asmens orumo refleksijos įtaką individų savivokai ir statusui;

3. tirti visuomenės organizavimosi būdus ir formas Lietuvoje ir diasporoje; tirti politinės ir pilietinės kultūros formavimosi bruožus; pilietinės visuomenės ir politinės valdžios tarpusavio santykius; tirti nacionalinės idėjos, modernių tautų ir tautinės tapatybės formavimąsi ir raidą Lietuvoje, etninius procesus ir tarptautinius santykius; nagrinėti modernios valstybės formavimosi sąlygas, modernybės politinių idėjų ir ideologijų radimąsi ir raišką; valstybės institucijų formavimąsi ir raidą; moderniosios demokratijos formas; tirti sovietinio totalitarizmo bruožus ir pasipriešinimo jam būdus.

Pagal 2 uždavinį mokslo tyrimus atliko 14 projektų vykdytojai, pasiekę šių kokybinių rezultatų:

Projektą *Vilniaus, Kauno, Gardino ekologija ir sanitarinė-higieninė sistema 1870–1914 m. Europos miestų modernizacijos kontekstuose. Miestų sanitarinė būklė (S-MOD-17-9)* vykdė 3 tyrėjai, pasitelkę pirmiausia Čikagos miesto sociologijos mokyklos socioekologines koncepcijas, išplėtojo Lietuvos miestų tyrimų galimybes, gilinosi į netyrinėtas problemas, naujai interpretavo ir žinomus istorijos faktus. Tokiu būdu jiems pavyko sukurti modernaus XIX a. II pusės – XX a. pr. miesto vaizdą, parodyti, kokią kainą teko sumokėti visuomenei už urbanizaciją ir modernizaciją. Lietuvos miestų socioekologinės struktūros tyrimui buvo pritaikytas E. Burgesso „koncentrinio miesto“ modelis, kuris leido jų raidai taikyti intensyviosios urbanizacijos laikotarpio koncepciją. Buvo ištirta skirtingo socialinio ir ekonominio statuso miestiečių koncentracija įvairiose miesto teritorijose, paaiškinanti skirtingų miesto socialinių erdvių susidarymą ir jų skirtingą sanitarinę infrastruktūrą. Tyrimas leido padaryti išvadą apie kiek lėtesnius Vilniaus, Kauno ir Gardino modernizacijos tempus ir pobūdį lyginant su to paties laikotarpio Vakarų Europos ir JAV miestų modernizacijos tempais ir pobūdžiu. Pagrindiniai netolygumą rodantys parametrai: miesto rezidencinių ir vidurinės klasės gyvenamųjų zonų ribų neaiškumas, nemodernizuoti miestų pakraščiai, miestų sanitarinės priežiūros teisinė bazė ir sanitarinės infrastruktūros lygis.

Projektą *Inžinieriai sovietinėje Lietuvoje: socializacija, profesinis rengimas, veikla ir ideologija (S-MOD-17-2)* vykdė 2 tyrėjai. Tyrimas parodė, kad sovietmečiu mokslo ir technikos revoliucijos samprata apėmė technines naujoves, industrializaciją ir žemės ūkio modernizaciją bet ne technologijų poveikį visuomenės kaitai. Tyrėjai parodo, kaip technologijų mokymas, sudaręs svarbią sovietinio auklėjimo dalį, turėjo užtikrinti progreso idėjos įgyvendinimą, išugdyti technologiškai išsilavinusią kartą. Tyrimas parodė, kad profesinis orientavimas į politechninį mokymą Sovietų Sąjungoje atspindėjo jos ekonominius ir specializuotos darbo jėgos poreikius ir buvo susijęs su pokyčiais švietimo sistemoje, modernių pedagoginės psichologijos idėjų taikymu. Tačiau praktikoje darbininkų profesija dėl pedagogų įtakos, tėvų vertybinių orientacijų, gyvenamos aplinkos socialinių ekonominių sąlygų, „prestižinių“ profesijų sampratos susiformavimo, nebuvo patraukli. Specialistų rengimas techninės krypties aukštosiose mokyklose buvo tam tikras kultūrinės kovos laukas dėl savų inžinierių ugdymo ir jų įdarbinimo Lietuvoje, atsirado „perteklinis“ inžinierių kontingentas, leidęs „atlietuvinti“ techninius kadrus.

Projekto *Seksualinių normų ir elgsenos kaita modernėjančioje Lietuvos visuomenėje (S-MOD-17-6)* 4 vykdytojų tyrimas parodė, kad XX a. 3–9 deš. Lietuvos visuomenėje seksualumo

(politikos, diskursų, elgsenos) požiūriu būtų bendrybių ir tęstinumo. Lietuvos Respublikoje seksualinės politikos tikslas buvo demografinis. Sovietų ir nacių politika buvo aktyvesnė, bet tokia pat konservatyvi, po sovietinės reokupacijos ji tapo sudėtingesnė. 6 –7 deš. įvyko lūžis, teisė ir politika bandė taikytis prie modernėjančios visuomenės poreikių ir normų. Diskursiniu lygmeniu šeimos ir lyčių modeliuose dominavo į viešuosius darbus nukreipto vyro vaizdinys. Visuomenės modernėjimo požiūriu didele netektimi laikytini tarpukario nepriklausomos moters ir feministinio judėjimo išnykimas. Sovietinė valstybė užkrovė moteriai modernios darbininkės ir tradicinės motinos-namų šeimininkės našta, sustiprėjo įtampa tarp lyčių, atsirado vertybinių ir normatyvinių konfliktų. Seksualinės kultūros ir praktikų srityje miestuose seksualiniai santykiai modernėjo, bet visuomenėje vyravo konservatyvus valstietiškas požiūris. Svarbus lūžis įvyko 7 deš. pab., kai buvo sustabdyta beprasidedanti viešosios erdvės seksualizacija, bet tai nepaveikė seksualinių elgsenų modernizacijos, nors aštrėjančias šeimos ir lyčių problemas mėginta spręsti konservatyviu seksualiniu švietimu. Visa tai komplikavo modernizacijos procesą, kuriam apibrėžti tyrėjai pasiūlė „seksualinio pilietinio karo“ (tradicinių ir modernių seksualinių normų konflikto) koncepciją.

Projektą *Individualaus modernėjimo siužetai pirmosios kartos miestiečių autobiografiniuose pasakojimuose (pokario Vilnius)* (S-MOD-17-11) vykdė 4 mokslininkai. Remiantis Vilniaus pokario naujakurių autobiografiniai pasakojimais tirtos jų miestietiškos patirtys ir supratimai, rodantys modernėjantį / nemodernėjantį mąstymą ir tapatybę, jų sudėtingą santykį su miestu, kuris jiems pirmiausia buvo kovos dėl išgyvenimo laukas. Tyrėjai padarė išvadas apie atsietą nuo istorinio ir kultūrinio konteksto naujakurių santykį su miesto architektūra, gyvenamais pastatais, atskyrė privačią ir viešąją naujųjų miestiečių erdves, kuriose kūrėsi skirtingos jų tapatybės (uždaras kasdienis šeimos gyvenimas; viešumoje tapatintasi tik su profesine veikla), trukdžiusios kurtis miesto bendruomenei.

Projektą *Paskutinioji sovietmečio karta kintančios modernybės kontekstuose* (S-MOD-17-14) vykdė 4 tyrėjai. Paskutinė sovietmečio karta – patyrę socializaciją vėlyvojo sovietmečio pabaigoje (1965– 1974 m. gimimo kohorta). Taip pat tirtos vyresnės ir jaunesnės kohortos. Sukauptas biografijų archyvas. Tyrimas parodė, kad paskutinę sovietmečio kartą veikė XX a. pab. perėjimas nuo sovietinės modernybės į posovietinę po-modernybę. Šiai kartai teko įvaldyti naujus elgsenos modelius, dalyvauti visuomenės pokyčiuose, koreguoti gyvenimo eigos scenarijus. Subjektyviai ji save konstruoja kaip kartą, kurios savitumas atspindi šalies sociopolitines transformacijas, ir pati nubrėžia ribas, ją skiriančias nuo kitų kartų. Tačiau pastebimas vertybių,

demografinio elgesio ir šios kartos sąmonėje brėžiamų ribų nesutapimas. Jos tapatybės konstruktai grindžiami politinių pokyčių patirtimis, kitaip nei Vakarų visuomenėse, kur kartų konstruktai grindžiami ekonominių pokyčių patirtimis. Paskutinės sovietmečio kartos elgsenos modeliui įtakos turėjo tėvų patirtis, išoriniai adaptoriai (švietimo institucijos, darbo rinka) ir posovietinė transformacija. Specifinės šios kartos grupės – dabartinių intelektualų ir kultūros elito optimistinis posovietmečio vertinimas tiesiogiai rezonuoja su jų gana sėkminga adaptacija naujose sąlygose. Kita vertus, jų pasakojimai yra paveikti Lietuvoje šiandien dominuojančios istorijos politikos ir viešajame diskurse įsitvirtinusio neigiamo sovietmečio vaizdinio.

Projektą *Bevaikystė Lietuvoje: modernios visuomenės sociokultūrinė kaita ir individualios patirtys* (S-MOD-17-3) vykdė 5 mokslininkai, jie tyrė kultūrinius, šeiminius ir individualius veiksnius, lėmusius šiuolaikinių Lietuvos moterų apsisprendimus turėti ar neturėti vaikų. Buvo sukurtas socialinis bevaikės moters portretas: bevaikės moterys – tai dažniau netekėjusios, dažniau turinčios aukštąjį išsilavinimą miestietės. Lietuvoje nesavanoriškos (nevaisingumas) bevaikystės priežastys ir mastas panašūs į senose ir naujose ES šalyse vyraujančias tendencijas, bet savanoriškos bevaikystės tendencijos panašios į vyraujančias Vidurio ir Centrinės Europos regione. Tačiau pagal sąlygas, susijusias su aplinkybių nulemta bevaikyste, Lietuva išsiskiria tuo, kad teikia prioritetą tradiciniam šeimos modeliui, svarbiausia sąlyga susilaukti vaikų moterys laiko nuolatinio partnerio turėjimą. Daroma išvada, kad nepaisant pastebimų tradicinės šeimos transformacijos ženklų, šeimos atžvilgiu Lietuvoje gajos tradicinės nuostatos, jų neatsisako ir modernėjanti jaunoji karta, patirianti bevaikystės stigmatizavimą ir socialinį spaudimą turėti vaikų, sukeltą individualio ir bendruomenės konflikta.

Projektą *Lietuvos miestų modernizacijos 1960–1990 m. ir jos pasekmių Lietuvos urbanistikai kaip erdviniam-socialiniam fenomenai kompleksinis tyrimas* (S-MOD-17-16) vykdė 7 mokslininkai. Buvo sukurta trijų Lietuvos miestų (Vilnius, Kaunas, Klaipėda) viešųjų erdvių vaizdų, GIS erdvinio tinklo bei visuomeninių erdvių tinklų duomenų bazės, apimančios tarpukari, sovietmečio pabaigą ir šiuolaikybę, taip pat sukurtas multi-modalinio tinklo modelis. Tyrimas atliktas naudojant istorijos, sociologijos, urbanistikos teorijas ir žinias. Tyrimas buvo sutelktas į miestų modernizacijos ir urbanistinio planavimo modelių išryškinimą, kokybinį miesto infrastruktūros vystymą, reprezentacijos ir laisvalaikio funkcijų susiejimą su viešąja erdve. Buvo padarytos svarbios išvados apie sovietinio (tranzitinis viešųjų erdvių naudojimas) ir postkomunistinio (tradicionalistinės ir modernistinės erdvės morfologijos raiška, urbanistinės

morfostruktūros deformacija) urbanizacijos modelių, miesto viešųjų erdvių naudojimo, viešosios ir privačios erdvių sąveikos skirtumus. Buvo atliktas erdvinio-socialinio miestovaizdžio skaitomumo tyrimas, pagilinęs modernistinio urbanizmo sukeltų miesto transformacijų supratimą. Padaryta išvada apie miesto specializuotų erdvių lengvą pasiekiamumą, bet komplikotą erdvės suvokimą kaip socialinių turinių, veiklų ir scenarijų talpyklos.

Projektą *Politinė katalikybė ir konservatizmas: tradicijos (trans)formacijos* (S-MOD-17-8) vykdė du tyrėjai. Buvo atliktas tyrimas, kuriame skirtingai nei implikuoja ligšioliniai konservatyvios ir krikščioniškos-demokratiškos ideologijos tyrimai, ašine sąvoka krikščioniškai demokratiškai sistemai suprasti pasirinktas asmuo, interpretuojamas kaip Dievo paveikslas žemėje ir suvokiamas kaip puoselėtina vertybė. Krikščioniškoji demokratija buvo tiriama kaip diskusinis santykis tarp pasaulio universalumo ir tautinio partikuliarizmo, tapatybių politikos pasaulėžiūrinių iššūkių įveika, socialinė programa, politinės demokratijos vizija ir reali ideologinė alternatyva.

Projektą *Politinis lūžis ekrane: pokomunistinė transformacija Lietuvos dokumentiniame kine ir videomedžiagoje* (S-MOD-17-13) vykdė 4 mokslininkai, tyrę kaip 1987–1991 m. keitėsi audiovizualinės medijos ir jų turinys: kūrybinė dokumentika, Lietuvos kino kronika, Lietuvos TV programos ir LTV laidų bei nepriklausomų operatorių fiksuota kino ir vaizdo medžiaga. Išvadose parodytas kintantis dokumentikos naratyvas, kuriamas pasitelkiant skirtingas perspektyvas, tikrovės reprezentavimo modelius ir retorinius režimus, formuojantis transnacionalinį atminties diskursą apie totalitarinių režimų ir šaltojo karo baigtį. Kino kronika iki 1990 m., kai kino kronika virto vaizdiniu istoriniu dokumentu, atspindėjo nežymų valdžios politikos kismą, atsitraukimą nuo propagandos ir tapatinimąsi su visuomene. Demokratinių permainų fiksavimas videokronikoje buvo galimas tik dėl privačios iniciatyvos ir sparčiai plitusių vaizdo įrašų technologijų, būtent ji tapo pagrindiniu šaltiniu apie einamąsias naujienas ir reikšmingus istorinius įvykius. Lėčiausiai laisvėjo LTV kaip valdžios labiausiai kontroliuota žiniasklaidos priemonė.

Projektą *Europietiškoji tapatybė kaip esminis atvirosios visuomenės Lietuvoje formavimosi faktorius: filosofinė analizė ir juridinė interpretacija* (S-MOD-17-19) vykdė 3 mokslininkai. Tyrimo metu buvo išgryninta Europos tapatybės apibrėžtis, koreguojanti daugybę įprastų europietiškosios tapatybės sampratų: europietiškumas yra specifinis mąstymo būdas (o ne kultūrinės ar nacionalinės tapatybės modelį ir bruožus atitinkantis darinys). Tyrėjai akcentavo pasidalintojo suvereniteto sąvoką, t. y. vaisingą politinę europietiškosios tapatybės išraišką, nepakankamai pristatomą ir analizuojamą Lietuvoje. Jie ištyrė Europos sąvokos sąsajas su

atvirumo fenomenu ir jo raidą susiejo su trimis socialinės elgsenos kategorijomis: a) santykiu su bendrosiomis sociumo organizavimosi taisyklėmis; b) suvereno ir jo galios legitimacija, kuri evoliucionavo iki socialinės teisinės valstybės idėjos; c) prigimtinių teisių ir laisvių idėja, evoliucionavusi iki juridinio žmogaus teisių reglamentavimo. Socialinio atvirėjimo raidos analizė išryškino brolybės sąvokos, kuri leidžia išspręsti esminę moderniosios visuomenės (Europos ir Lietuvos mastu) problemą – laisvės ir lygybės konfliktą, fundamentalumą. Tyrimas taip pat atskleidė, kad europietiško ir nacionalumo fenomenai nėra konkurenciniai ar vienas kitą išstumiantys. Filosofinė ir juridinė atviros visuomenės Lietuvoje formavimosi analizė atskleidė tam tikrą atotrūkį tarp juridinės bazės kūrimo, kurio principai yra perimti iš Europos, ir realios piliečių sąmonės būklės, kuriai lemiamą poveikį tebedaro praeityje susiformavę stereotipai.

Projektą *Lietuvos visuomenės modernizacija amžių sandūroje: tęstinumas ir pertrūkiai* (S-MOD-17-4) vykdė 6 tyrėjai sukonstravo sovietinio laikotarpio modernios visuomenės tyrimo teorinį modelį, kuris atsižvelgė į globalią visuomenių sąveiką, paaškinančią, kaip atsiranda modernių visuomenių universalūs struktūriniai panašumai ir saviti pavidalai, priklausantys nuo konkrečių visuomenių socialinių veikėjų. Sovietinio laikotarpio modernybei tirti buvo sukurta hibridinės modernybės koncepcija, ji identifikuota tiriant, kaip sovietinės modernybės projektas susipynė su universalia modernybe ir istoriškai paveldėtais elementais žemės ūkio, urbanizacijos ir sveikatos priežiūros srityse. Daroma išvada apie sovietinio modernybės projekto išprovokuotas disfunkcines pasekmes: abejotina institucinės tvarkos legitimacija, socialinių veikėjų atomizacija, socialinio kapitalo stoka, hipokrizines visuomenės nuostatas ir deviantines prisitaikymo prie sistemos praktikas.

Projektą *Lietuvos viešojo valdymo modernizavimas: vadybos idėjų sklaidos, perėmimo ir kontekstualizavimo istorinė institucinė analizė* (S-MOD-17-15) vykdė 4 mokslininkai. Jie tyrė, kaip į iš Vakarų į Lietuvą ateina vadybos idėjos, kodėl jos pasirenkamos ir kaip diegiamos viešojo sektoriaus organizacijose. Ištirti išoriniai ir vidiniai šių idėjų pasirinkimo motyvai ir daroma išvada, kad vadybinis ir administracinis požiūris į viešojo sektoriaus valdymą nesutampa su Lietuvos politinio spektro pasidalijimu, kad nepaisant intensyvių ryšių su užsienio viešojo valdymo institucijomis nesusiformavo kryptinga idėjų atrankos, vertinimo, mokymosi iš kitų šalių sistema. Pirmą kartą buvo ištirtos Lietuvos valstybės tarnautojų reakcijos į viešojo valdymo pokyčius ir remiantis kokybiniais duomenimis sukurtas naujas, šešių faktorių modelis, paaškinantis naujovių diegimo viešojo sektoriaus organizacijose menką rezultatyvumą ir skirtingų

vadybos metodų taikymo problematiškumą. Įvertintas vadybos modelių diegimo įgyvendinimas ir jo efektyvumas, akcentuojant nepakankamą projektinio ir procesinio valdymo vadybos metodų galimybių išnaudojimą, išryškinta savanoryste ir lyderyste grįstų iniciatyvų poveikį vadybos idėjų įtvirtinimui.

Projektą *Deindustrializacijos ir reindustrializacijos poveikis gyventojų gebėjimams* (S-MOD-17-20) vykdė 7 tyrėjai. Tyrimas parodė, kad darbininkų profesijose naudojami panašūs gebėjimų rinkiniai priešingai, nei aukštesnės kvalifikacijos (vadovų, specialistų) profesijose. Todėl buvo pakoreguotas kapitalizmą įvairovės teorinis modelis, grįstas prielaida, kad darbininkų profesijose vyrauja specifiniai, kitur nepritaikomi gebėjimai. Buvo padaryta išvada, kad užimtieji žemės ūkyje ir pramonėje sunkiai prisitaiko prie radikalių ekonomikos struktūrų pokyčių dėl substanyvaus gebėjimų specifškumo (net panašiose profesijose reikalingos unikalios žinios ir įgūdžių kombinacijos) ir yra priversti trauktis iš darbo rinkos. Ši išvada prieštarauja neoklasikinės ekonomikos teorijai, teigiančiai efektyvų žmogiškųjų išteklių perskirstymą į efektyvias ekonomines veiklas. Tyrimo rezultatai rodė didelį „kelio priklausomybės“ poveikį ekonomikai. Sėkmingos transformacijos atvejai rėmėsi buvusių išteklių perskirstymu naujai, aukštesnės pridėtinės vertės veiklai ir žemesnės kvalifikacijos specialistų įdarbinimu.

Projektas *Prosovietinės Lietuvos ir kaimyninių valstybių organizacijos 1988–1991 metais: politinės veiklos ir mobilizacijos strategijos* (S-MOD-17-17), kurį vykdė du tyrėjai, du kartus nukėlus jo ataskaitos pateikimą, liko neįgyvendintas.

Apibendrinant antrojo uždavinio tyrimų kokybinius rezultatus galima teigti, kad ir šiems tyrimams būdingas naujų teorijų bei metodologijų taikymas. Itin gerų rezultatų gauta tiriant modernėjančių miestų struktūrą ir infrastruktūrą nuo XIX a. antros pusės iki šiuolaikybės, sovietinio ir posovietinio miesto visuomenės socialinę, kultūrinę, darbinę adaptaciją, prisitaikymą prie globalių iššūkių. Šių tyrimų rezultatai ir išvados gali būti sėkmingai pritaikyti formuojant valstybės politiką socialinės, šeimos, miestų raidos, gyventojų įdarbinimo politikos srityse.

IŠVADOS IR REKOMENDACIJOS

2017-2019 m. NMP „Modernybė Lietuvoje“ finansuotų projektų vykdytojai tyrė įvairius modernybės aspektus, sprendė šiandien itin aktualius filosofinius, istorinius, antropologinius, kultūrologinius, sociologinius, ekonominius Lietuvos visuomenės modernėjimo klausimus. Aukščiau pateikta atliktų tyrimų apžvalga ir baigiamųjų ataskaitų vertinimas parodė, kad buvo atlikti nauji ir originalūs moksliniai tyrimai, o projektų vykdytojai pasiekė reikšmingų rezultatų ir pateikė naujų mokslinių žinių. Pabrėžtinas kokybinis proveržis tiriant iki šiol mažai tyrinėtas arba visai netirtas problemas, sėkmingai taikyti nauji humanitarinių ir socialinių mokslų tyrimų metodai, ryškus tyrimų tarpdiscipliniškumas ir orientacija į šiuolaikinei visuomenei svarbių problemų tyrimą (gamtos ir žmogaus santykis, miestietiška tapatybė, sovietinės modernizacijos pasekmės šiuolaikinei visuomenei, šeimos ir lytiškumo problemos ir pan.).

Pirmojo Programos vykdymo laikotarpio metu padarytas žingsnis į priekį nagrinėjant filosofines ir teorines modernybės reiškinio formavimosi prielaidas ir jo konceptualizacijos būdus, istoriniame-sociologiniame tyrime nuosekliai pritaikytas teorinis modernėjančio miesto raidos modelis. Daugiausia naujų žinių gauta apie miesto visuomenės sociokultūrines, tapatybių, gyvenamųjų erdvių transformacijas, susijusias su sovietmečiu ir reikšmingais postsovietinio laikotarpio pokyčiais.

Projektų metu surinkta ir paskelbta nauja archyvinė medžiaga, sukurtos vertingos duomenų bazės (biografijų archyvas). Humanitariniuose tyrimuose taikytas GIS erdviųjų duomenų modelis, leidęs sukurti trijų stambių Lietuvos miestų urbanistinių transformacijų duomenų bazę.

Projektų vykdytojai pateikė svarių rekomendacijų, kurios rodo atliktų tyrimų mokslinę, socialinę ir politinę naudą, jų pritaikomumą:

- humanitariniai ir sociologiniai tyrimai pateikia vertingų įžvalgų apie dabartinės Lietuvos visuomenės raidą, įvairių kartų ir socialinių grupių savivoką, nacionalinę ir europinę tapatybę, mentalitetą ir elgseną;
- pateiktos išvados ir rekomendacijos, leidžiančios formuoti valstybės šeimos, lyčių ir demografinę politiką, išgryninti jos tikslus, koreguoti visuomenėje vykstančius procesus atsižvelgiant į lyčių vaidmenį, seksualinę elgseną, kultūrines nuostatas ir vertybes;

- socialinių mokslų tyrimai pateikia išvadas, leidžiančias modeliuoti pramonės politiką, panaudoti dalies užimtųjų pramonėje gebėjimus ir kitus išteklius aukštesnės pridėtinės vertės kūrimui, viešajame sektoriuje diegti efektyvius vadybos modelius ir pan.

Apibendrinant galima teigti, kad daugumos projektų tyrimai ir jų rezultatai gali veiksmingai prisidėti prie valstybės politikos formavimo įvairiose srityse.

Baigiamąsias ataskaitas vertinę ekspertai daugumą gautų rezultatų pripažino kokybiškais ir vertingais.

Projektų vykdytojai pasiekė reikšmingų kiekybinių rezultatų: parengtos monografijos, mokslo straipsniai skelbti recenzuojamuose leidiniuose, apie pusę jų paskelbta arba priimta spausdinti užsienio mokslo leidiniuose (Didžioji Britanija, Estija, Italija, JAV, Latvija, Lenkija, Rusija, Vokietija) iš jų dalį sudaro tarptautiniai leidiniai. Projektų vykdytojai aktyviai viešino tyrimų rezultatus tarptautiniuose ir nacionaliniuose renginiuose, viešino plačiajai visuomenei (žr. Priedą Nr. 2).

Pagal Programos uždavinių vertinimo rodiklius 2017-2019 m. laikotarpio rezultatai pilnai atitiko planuotus lūkesčius.

Pripažįstant tai, tuo pačiu tikslinga atkreipti dėmesį į kai kurias problemas, su kuriomis susidūrė mokslininkai.

Dalis projektų vykdytojų gavo žymiai daugiau rezultatų nei planavo, todėl dėl reikšmingos medžiagos gausos nespėjo laiku pateikti planuotas išspausdintas monografijas ar pilnai publikuoti parengtus straipsnius. Nors baigiamąsias ataskaitas vertinę ekspertai atkreipė dėmesį į publikacijų vėlinimą, vertinimui pateikta produkcija pripažinta kokybiška ir vertinga. Jie padarė išvadą, kad visiškai įgyvendintais galima laikyti 4 projektus, o 14 projektų siūlyta skirti papildomą laikotarpį planuotai produkcijai pateikti. Didžioji dalis laiku nepaskelbtų monografijų yra baigiamojoje leidybos stadijoje – jos jau sumaketuotos arba atiduotos į spaustuves. Mokslo bendruomenę dauguma jų turėtų pasiekti dar pirmame 2020 m. pusmetyje.

Kita vertus, vėlavimas skelbiant mokslinę produkciją yra tiesiogiai susijęs su vykdytų projektų novatoriškumu. NMP „Modernybė Lietuvoje“ projektų trukmė yra 2–3 metai. Daugumą projektų vykdė 3–4 mokslininkai. Tai per trumpas laikas ir per menkos pajėgos iširti visiškai naują temą, parašyti didelės apimties tekstus, juolab – projekto pabaigoje išleisti monografiją.

Apibendrinant NMP „Modernybė Lietuvoje“ tarpinius rezultatus galima teigti, kad jos įgyvendinimas 2017-2019 m. iš esmės pateisino planuotus lūkesčius.

Programos Vykdytojų grupė rekomenduoja:

1. atsižvelgiant į tyrimų naujoviškumą ir rezultatų svarbą tęsti programos vykdymą 2020–2022 m.;
2. mokslo ir valstybinėms institucijoms remtis ir naudotis tyrimų rezultatais formuojant valstybės socialinę, šeimos, miestų, istorinės atminties, gyventojų įdarbinimo, gamtosaugos politiką;
3. 2020-2022 m. programos įgyvendinimo laikotarpiu daugiau dėmesio skirti modernybės kaip teorinio struktūrinio darinio ir su juo susijusių procesų raiškos analizei. Tai leistų kryptingiau siekti svarbiausio pačios Programos tikslo;
4. atsižvelgiant į sunkumus, su kuriais mokslininkai susidūrė pirmajame etape, atsisakyti reikalavimo kartu su baigiamąja ataskaita teikti išspausdintas monografijas;
5. būsimiems projektų vykdytojams mokslinius rezultatus daugiau skelbti tarptautiniuose mokslo leidiniuose, publikuojamuose užsienyje.

PRIEDAI

1 priedas. Paraiškas I kvietimui pateikusios Lietuvos mokslo institucijos

Eil. nr.	Institucija	Pateikė paraiškų	Konkursą paraiškų laimėjo
1	Aleksandro Stulginskio universitetas	1	-
2	Generolo Jono Žemaičio Lietuvos karo akademija	1	-
3	ISM Vadybos ir ekonomikos universitetas	1	1
4	Kauno technologijos universitetas	6	1
5	Klaipėdos universitetas	2	-
6	Lietuvių kalbos institutas	2	1
7	Lietuvių literatūros ir tautosakos institutas	3	1
8	Lietuvos edukologijos universitetas	1	-
9	Lietuvos istorijos institutas	2	2
10	Lietuvos muzikos ir teatro akademija	1	-
11	Lietuvos socialinių tyrimų institutas	4	1
12	Lietuvos sveikatos mokslų universitetas	2	-
13	Lietuvos teisės institutas	2	-
14	Mykolo Romerio universitetas	5	1
15	Šiaulių universitetas	3	-
16	Vilniaus dailės akademija	1	1
17	Vilniaus universitetas	20	9
18	Vytauto Didžiojo universitetas	7	2
19	UAB Visionary Analytics	1	1
	Iš viso	65	21

2 priedas. Nacionalinės mokslo programos „Modernybė Lietuvoje“ I kvietimo projektų rezultatų suvestinė⁴

Publikacijos		Sklaida		Viešinimas: socialinės ir kultūrinės plėtros darbai	
Rūšis	Skaičius	Rūšis	Skaičius	Rūšis	Skaičius
Monografija, studija, straipsnių rinkinys	17	Tarptautinė mokslinė konferencija ar seminaras	73	Paroda	1
Iš jų paskelbta nepasibaigus projektui	2	Iš jų surengė projekto vykdytojai	6	LRT	7
Straipsnis recenzuojamame leidinyje	105	Nacionalinė mokslinė konferencija ar seminaras	30	Spauda	23
Iš jų užsienio mokslo leidiniuose	47	Iš jų surengė projekto vykdytojai	5	Viešas renginys	6
Suskaitmeninta duomenų bazė, šaltinio publikacija, parodos katalogas	10	Pilnumos (plenarinis pranešimas)	11	Mokslo populiarinimo straipsnis	9
		Žodinis pranešimas	122	Kitos viešinimo priemonės	17
Iš viso	134	Iš viso pranešimų	141	Iš viso	63

⁴ Apibendrinti iki 2020 m. sausio 30 d. pateiktų 19 projektų baigiamųjų ataskaitų rezultatai (2 baigiamosios ataskaitos, projektus vykdančių institucijų prašymu, buvo nukeltos iki 2020 m. balandžio 8 d.). Įgyvendinti projektai papildė 2 priede nurodytus rezultatus: iš viso parengta 19 monografijų, 116 straipsnių recenzuojamuose mokslo leidiniuose (iš jų 51 straipsnis užsienio ar tarptautiniuose leidiniuose), 11 šaltinių publikacijų ir duomenų bazių, perskaityti 155 pranešimai nacionaliniuose ir tarptautiniuose mokslo renginiuose, atlikti 78 socialinės ir kultūrinės plėtros darbai.

3 priedas. 2017–2019 metais vykdyti projektai
 Nacionalinės mokslo programos „Modernybė Lietuvoje“ I kvietimo finansuojami projektai ir jų lėšos

Eil. nr.	Sutarties nr.	Projekto vadovo vardas, pavardė	Projekto pavadinimas	Vykančioji institucija	Pagrindinė; susijusi mokslo sritis	Užd. nr.	Skirta lėšų (Eur.)			
							2017 m.	2018 m.	2019 m.	Iš viso
1	S-MOD-17-1	Nerijus Milerius	Kasdienybė ir karo traumas reprezentacija vėlyvojoje modernybėje	VU	01H Filosofija; 03H Menotyra	1	30 959	36 725	52 138	119 822
2	S-MOD-17-2	Saulius Grybkauskas	Inžinieriai sovietinėje Lietuvoje: socializacija, profesinis rengimas, veikla ir ideologija	LII	05H Istorija; 05S Sociologija	2	20 831	18 414	24 034	63 279
3	S-MOD-17-3	Lina Šumskaitė	Bevaikystė Lietuvoje: modernios visuomenės socio-kultūrinė kaita ir individualios patirtys	LSTC	05S Sociologija	2	34 100	40 056	37 205	111 361
4	S-MOD-17-4	Vylius Leonavičius	Lietuvos visuomenės modernizacija amžių sandūroje: tęstinumas ir pertrūkiai	VDU	05S Sociologija; 05H Istorija	2	34 855	39 031	10 571	84 457
5	S-MOD-17-5	Mintautas Gutauskas	Gamtos transformacijos vėlyvojoje modernybėje: ontologiniai ir antropologiniai matmenys	VU	01H Filosofija	1	31 363	42 367	45 914	119 644
6	S-MOD-17-6	Valdemaras Klumbys	Seksualinių normų ir elgsenos kaita modernėjančioje Lietuvos visuomenėje	VU	05H Istorija; 05S Sociologija	2	28 138	34 163	31 348	93 649
7	S-MOD-17-7	Paulius Vaidotas Subačius	"Pavasario balsų" mikroistorija: lietuviškų tekstų modernėjimo genetinė rekonstrukcija	VU	04H Filologija; 09P Informatika	1	35 222	43 393	41 383	119 998
8	S-MOD-17-8	Justinas Dementavičius	Politinė katalikybė ir konservatizmas: tradicijos (trans)formacijos	VU	02S Politikos mokslai; 05H Istorija	2	11 182	10 844	15 150	37 176
9	S-MOD-17-9	Aelita Ambrulevičiūtė	Vilniaus, Kauno, Gardino ekologija ir sanitarinė-higieninė sistema 1870–1914 m. Europos miestų modernizacijos kontekstuose	VU	05H Istorija; 05S Sociologija	2	42 263	34 913	41 908	119 084
10	S-MOD-17-10	Inga Strungytė-Liugienė	Moderniųjų iniciatyvų ir tradicijos dialogas: surinkimininkų judėjimas Mažajoje Lietuvoje	LKI	04H Filologija; 05H Istorija	1	33 559	43 268	43 066	119 893
11	S-MOD-17-11	Radvilė Racėnaitė	Individualaus modernėjimo siužetai pirmosios kartos miestiečių autobiografiniuose pasakojimuose (pokario Vilnius)	LLTI	07H Etnologija; 01H Filosofija	2	34 415	35 698	49 708	119 821
12	S-MOD-17-12	Algė Andriulytė	Vilniaus dailė ir architektūra 1919-1939 m.: institucinis aspektas	VDA	03H Menotyra; 05H Istorija	1	35 865	41 004	35 314	112 183
13	S-MOD-17-13	Anna Mikonis-Railienė	Politinis lūžis ekrane: pokomunistinė transformacija Lietuvos dokumentiniame kine ir videomedžiagoje	VU	03H Menotyra; 08S Komunikacija ir informacija	2	37 625	24 660	20 782	83 067

Eil. nr.	Sutarties nr.	Projekto vadovo vardas, pavardė	Projekto pavadinimas	Vykdančioji institucija	Pagrindinė; susijusi mokslo sritis	Užd. nr.	Skirta lėšų (Eur.)			
							2017 m.	2018 m.	2019 m.	Iš viso
14	S-MOD-17-14	Laimutė Žilinskienė	Paskutinioji sovietmečio karta kintančios modernybės kontekstuose	VU	05S Sociologija; 05H Istorija	2	38 299	39 729	41 967	119 995
15	S-MOD-17-15	Modestas Gelbūda	Lietuvos viešojo valdymo modernizavimas: vadybos idėjų sklaidos, perėmimo ir kontekstualizavimo istorinė institucinė analizė	ISM	03S Vadyba; 05S Sociologija	2	44 841	32 526	24 928	102 295
16	S-MOD-17-16	Kęstutis Zaleckis	Lietuvos miestų modernizacijos 1960-1990 m. ir jos pasekmių Lietuvos urbanistikai kaip erdviniam-socialiniam fenomenui kompleksiškas tyrimas	KTU	03H Menotyra; 05H Istorija	2	29 580	33 966	40 185	103 731
17	S-MOD-17-17	Andrei Kazakevič	Prosovietinės Lietuvos ir kaimyninių valstybių organizacijos 1988-1991 metais: politinės veiklos ir mobilizacijos strategijos	VDU	05H Istorija; 02S Politikos mokslai	2	24 535	24 435	0	48 970
18	S-MOD-17-18	Alvydas Nikžentaitis	Tapatybių modernizacija?: "Europeizacijos", nacionalizmo ir postsovietizmo iššūkiai atminties kultūroms.	LII	05H Istorija; 02S Politikos mokslai	1	43 828	35 449	40 720	119 997
19	S-MOD-17-19	Povilas Aleksandravičius	Europietiškoji tapatybė kaip esminis atvirosios visuomenės Lietuvoje formavimosi faktorius: filosofinė analizė ir juridinė interpretacija	MRU	01H Filosofija; 01S Teisė	2	31 864	35 645	35 600	103 109
20	S-MOD-17-20	Žilvinas Martinaitis	Deindustrializacijos ir reindustrializacijos poveikis gyventojų gebėjimams	VA	04S Ekonomika; 05S Sociologija	2	38 160	48 417	31 923	118 500
21	S-MOD-17-21	Marija Drėmaitė	Gyvenamoji architektūra sovietinėje Lietuvoje: tarp masinės ir individualios	VU	03H Menotyra; 05H Istorija	1	28 366	34 123	53 898	116 387
							689 850	728 826	717 742	2 136 418